וכי לייבשן הוא צריך אלא אימא על גב האיצטבא [א]אמר רחבא אמר [ב](רב) יהודה [א]הר הבית סטיו כפול היה סטיו לפנים מסטיו: **מתני'** מצות ערבה כיצד מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא יורדין לשם [ב]ומלקטין משם מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח תקעו והריעו ותקעו [ג]בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא ר' יהודה אומר אני והו הושיעה נא ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים (א) בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי לך מזבח יופי לך מזבח ר"א אומר ליה ולך מזבח ליה ולך מזבח כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת [ד]אלא שהיו מלקטין אותן מערב ומניחין אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמושו ר' יוחנן בן ברוקה אומר חריות של דקל היו מביאין וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח ואותו היום נקרא חבוט חריות מיד תינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן: **גמ'** תנא מקום קלניא הוה ותנא דידן מ"ט קרי ליה מוצא איידי דמיפק מכרגא דמלכא קרי ליה מוצא: ובאין וזוקפין אותן בצדי כו': תנא [א] רבות וארוכות וגבוהות אחד עשר אמה כדי שיהו גוחות על המזבח אמה אמר מרימר משום מר זוטרא שמע מינה על היסוד מנח להו דאי סלקא דעתך אארעא מנח להו מכדי [ד][ה]עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד עלה חמש וכנס אמה זהו סובב עלה שלש זהו מקום הקרנות גוחות על גבי המזבח היכי משכחת לה אלא לאו ש"מ איסוד מנח להו שמע מינה אמר רבי אבהו מאי קראה שנאמר [ו]אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח א"ר אבהו אמר ר"א כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר

אסרו

וכי לייבשן הוא צריך. והרי היבש פסול: **סטיו כפול.** אצטבאות מקיפות אותו ואצטבאות אחרים היקף לפנים מהיקף: **מתני' ונקרא מוצא.** בגמרא מפרש טעמא: **אני והו.** בגימטריא אנא ה'. ועוד משבעים ושתים שמות הן הנקובים בשלש מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח[ה] ויסע וגו' ויבא בין מחנה ויט משה את ידו ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות ומהן שם המפורש אות ראשונה של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון וכן בזה הסדר כולן השם הראשון והו וי"ו של ויסע ה"א דכל הלילה וי"ו דויט וכן השלשים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם ונו"ן ראשון דהענן בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים: **ואותו היום.** בשביעי: **גיגיות.** קונ"ש של זהב מלאות מים: **חריות של דקל היו מביאין.** בין בחול בין בשבת ובגמרא מפרש טעמא: **חריות.** ענפים: **מיד תינוקות שומטין את לולביהן.** הגדולים שומטין את לולבי הקטנים מידם בשביעי[ו]: **ואוכלין אתרוגיהן.** של תינוקות ואין בדבר לא משום גזל ולא משום דרכי שלום שכך נהגו מחמת שמחה: **גמ' קלניא.** בן חורין מן המס של מלך: **דמיפק מכרגא.** מוצא מכלל המס של מלך והיינו נמי קלניא דתוספתא: **כדי שיהו גוחות על המזבח** גרסינן. גוחות מוטות כמו כותל הגוחה לרה"ר דפ"ק דמועד קטן (ד' ז.): **ש"מ.** מדקתני גוחות על המזבח אמה ול"ל להיות גוחות על המזבח אמה אלא א"כ גבוהות ממנו אמתים ואם יותר יותר דאם אינם גבוהות אמתים ומוטות אמה הרי הן נגררות בגג המזבח ואין זה לשון גוחות: **כי מנח רגליהם איסוד מנח להו.** על אמה של כניסת היסוד של מזבח: **עלה אמה.** מן הארץ ברוחב שלשים ושתים על שלשים ושתים. שמתחילה הביאו מלבן מרובע שלשים ושתים על שלשים ושתים והושיבוהו על הארץ כעין איסטרו"א וגובהו אמה ומילאוהו סיד וקוניא וזפת נמלא שעלה אמה וחזרו והביאו מלבן שהוא שלשים על שלשים וגובהו חמש אמות והושיבוהו על זה משוך אמה מכל צד ומילאוהו סיד וקוניא וזפת הרי שנכנס אמה ועל אותה כניסה היו שופכין הדמים ומשם יורדין לרצפה דרך שני נקבים שהיו באחת הזויות וכשנתמלא מלבן זה נמצא שעלה חמש מן היסוד ומעלה הרי שש מן הארץ חזרו והביאו מלבן שהוא כ"ח על כ"ח והושיבו על זה משוך אמה מכל צד וגובהו ג' אמות ומילאוהו סיד וקוניא וזפת נמלא גבוה תשע אמות והוא גג המזבח וכניסה זו של סוף שש הוא הסובב שבה מקום הילוך לכהנים סביב למזבח כשבאין להקטיר ולמתן דמים והיינו דקאמר עלה אמה וכנס אמה זה היסוד עלה חמש וכנס אמה זה הסובב עלה שלש זה מקום הקרנות ולא גרסינן וכנס אמה שלא היו משוכין הקרנות כלום לפנים אלא הביא מלבן שהוא אמה על אמה ברום אמה ונתנו לקרן ומילאוהו חלקי אבנים וסיד וקוניא וזפת וכן לכל קרן. מ"מ גובה המזבח אנו למידין מכאן שהוא תשע אמות לבד הקרנות ואי אארעא מנח להו והתם צריך לתתם באלכסון רגליהם משוכין להלן מן המזבח מפני הכניסות כדי שיהו ראשיהן גוחין על המזבח תו לא משכחת להו גבהו שתי אמות למעלה מגג המזבח שיהו גוחות עליו אמה אלא לאו שמע מינה איסוד מנח להו דהוי ליה שמונה אמות לגובהו של מזבח מן היסוד ולמעלה והטייתן מפני כניסת הסובב ממעטת קצת מגובהן שצריך למשוך רגליהם לשפת כניסת היסוד נמצאו גבוהות יותר משתי אמות ומהן אמה גחייה ולמטה מן הגחייה יותר מאמה שלא יהו נגררות על גבי המזבח: **מאי קראה.** דעולות למעלה מן המזבח: **אסרו חג בעבותים.** באילנות כמו ובין עבותים היתה צמרתו (יחזקאל לא) בכל שלו אסרו כמו הקיפו כמו אסרי לגפן [ז]יסחר ישראל (בראשית מט): **עד קרנות המזבח.** עד קרנות שהם גבוהות מן המזבח:

אסרו

וכי לייבשן הוא צריך. תימה שאותו תנא נתחלפה שיטתו דהכא דהוה ליה למיתני על גב הוה תני על גג ובפ"ק דפסחים (ד' יג:) גבי שתי חלות של תודה דה"ל למיתני על גג הוה תני על גב ויש לומר דאותו התנא היה שונה שניהם בשוה על גב או שניהם על גג וכשהגיע לו לרב יהודה בראשון ואמר לו שטעה והיה סבור שכן יש להיות גם באחר: **זוקפין אותן בצדי המזבח.** היינו לאחר שהקיפוהו פעם אחת למ"ד ערבה בנטילה: **תקעו והריעו ותקעו.** משום שמחה: **אני והו.** בגימטריא אנא ה' ועוד משבעים ושתים שמות הן הנקובין בשלשה מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח ויסע מלאך וגו' ויבא בין מחנה וגו' ויט משה את ידו וגו' ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות ומהם שם המפורש אות ראשונה של פסוק ראשון אחרונה של אמצעי וראשון של אחרון וכן בסדר הזה כולם כך פי' הקונטרס ועדיין צריך טעם לזה למה נשתנו שני שמות הללו דאמרינן להו טפי מאחריני משום דדרשינן באיכה רבתי קרא דכתיב ביחזקאל (א) ואני בתוך הגולה וקרא דכתיב בירמיה (מ) והוא אסור בזיקים כביכול הוא בעצמו והיינו הושענא שיושיע לעצמו: **מיד** תינוקות שומטין לולביהן. לולבי התינוקות שומטין הגדולים מידן ואוכלין אתרוגיהן של תינוקות ואין בדבר גזל ולא משום דרכי שלום אלא שכך נהגו בו מחמת שמחה כך פי' בקונט' ויש ללמוד מכאן לאותן בחורים שרוכבים בסוסים לקראת חתן ונלחמים זה עם זה וקורעין בגדו של חבירו או מקלקל לו סוסו שהן פטורין שכך נהגו מחמת שמחת חתן ועוד יש לומר דמתני' לא איירי כלל שיחטפו הגדולים מידן של תינוקות אלא מיד כלומר לאלתר התינוקות שומטין לולבי עצמן מתוך הערבה לפי שהלולב ארוך ושוחקין בו ואתרוגיהן היו אוכלין והשתא ניחא הא דפריך בגמרא[ה] למאן דאמר אתרוג בשביעי מותר דהכא משמע תינוקות אין גדולים לא ובקונט' דחק לפרש דהכי פריך תינוקות דווקא שלא הוקצה למצוה גמורה אבל של גדולים הוקצה למצוה גמורה אסורין כל היום וקשה דא"כ הוה ליה למימר דתינוקות אין דגדולים לא: **עלה** שלש זהו מקום קרנות. ולא גרסינן וכנס אמה שהקרנות לא היו משוכין לפנים כלום אלא מביא מלבן שהוא אמה על אמה ברום אמה ונתנו לקרן ומלאהו חלקי אבנים וסיד וזפת וקוניא וכן בכל קרן כך פירש בקונט' וכן מוכיח בזבחים פרק איזהו מקומן (ד' נד.) ובפרק שתי הלחם (מנחות ד' צז:) שהקרנות לא היו משוכין לפנים כלום אבל מ"מ מוחק בחנם גרסת הספרים שכתוב בכל הספרים עלה שלש וכנס אמה וזה מקום קרנות כלומר דבאותה כניסה היו הקרנות בנוים והשתא הוי ממש דומיא דאחריני עלה אמה וכנס אמה כו' זה מקום קרנות מקום הכניסה הוא מקום קרנות:

סביב

מסורת הש"ס

א) ברכות נג: פסחים יג: נב., ב) [צ"ל רבין], ג) [לעיל מג:], ד) מנחות נז: מדות פ"ג מ"א, ה) [שמות יד], ו) [ועי' רש"י לקמן מו: ד"ה מיד], ז) [תרגומו], ח) [לקמן מו:],

◆

הגהות הב"ח

(א) במשנה שבע פעמים (בשעת פטירתן וכו' ליה ולך מזבח) תא"מ ונ"ב פ"א ליתי במשנה אלא לקמן בגמרא וכן משמע מפירוש רש"י לקמן:

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] גמ' תנא רבות וארוכות. מלת רבות נמחק ונ"ב צ"ל רכות:

◆

מוסף רש"י

סטיו כפול היה. אצטבאות זו לפנים מזו בהיקף עגול ליישב שם (ברכות לג: וכעי"ז פסחים יג: נב:).

◆

רבינו חננאל

אמ' רחבה אמ' ר' יהוד' כו', היה מספק ליה אי משום ר' יהוד' אי משום רב יהוד', והיה מדקדק על עצמו שלא יחלף השמועות, והיה שונה רביה[א]. מתני' מצות ערבה כיצד מקום כו'. תניא קלניא. כלומ' קלניא היה שם אותו מקום ולא האי שמא. [ולא דמין] למאי דאמרי' בתחילת השותפין הורודוס קלניא מתעבד, שפירושו בן חורין נעשה, [ב]דהך קלניא והך קלניא. ושם אותו מקום היה, ותנא דידן קרא ליה מוצא שהוא מוצא מן המס, שאינן שרות המוקפות אלא כמו המדבר שאין עליו מס. ותנא רבות ארוכות גבוהות י"א אמה כדי שיהו גיהות על המזבח אמה. פי' גיהות, יהו [ג]נחונות, כמו גחונות. ואמרי' ש"מ מזו הברייתא כי הן י"א אמה ומהך אמה אחת גחונה על המזבח, כי על יסוד המזבח היה מעמידם. שאם תאמר על קרקע היה מעמידם, גובה המזבח עשר אמות עלה, אמה

עין משפט נר מצוה

כא א [מיי' פ"ה מהל' בית הבחירה הלכה א]:
כב ב מיי' פ"ז מהל' לולב הלכה כא סמג עשין מד:
כג ג מיי' שם הלכה כג טוש"ע א"ח סי' תרס סעיף א וסי' תרסד סעיף א:
כד ד מיי' שם הל' כב:
כה ה מיי' פ"ב מהל' בית הבחירה הל' ז:

◆

תורה אור השלם

1. אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: תהלים קיח כז

◆

לעזי רש"י

קונ"ש (קוביי"ש). גיגיות, מיכלים גדולים ועגולים.
אישטר"א. מוקד, כיריים.

◆

רבינו חננאל (המשך)

[וכנס אמה] זה יסוד עלה חמש אמה וכנס אמה זה הסובב עלה ג' וכנס אמה זה מקום מערכה. עכשיו אם ינטה קו המדה מקרקע המזבח עד שפת האמה החמישית שהן מן היסוד עד הסובב, נמצא מתחת הקו מן הקרקע ועד הסובב שש אמות ושני חומשי אמה, דקיימ' לן כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא, וכל כניסת אמה באלכסון כן תבוא מדידתה, תמצא מקרקע המזבח י"א אמה פחות חומש. אלא כיון ששנה י"א כדי שיהו גוהות על המזבח אמה ש"מ איסוד הוה מנח ליה. פי' גוהות, נוטות. כגון מי שהיה כותלו גוהה סותרו ובונה, ופי' גוהה נוטה, והוא קיר נטוי. אמ' ר' אבהו מהאי קרא אסרו חג בעבותים עד וגו'. פי' המזבח עשר אמות [ד]והקרנות אמה אמה, שצריכה הערבה והיותר בה אמה להתגח על גבי (ה)קרנות המזבח שיש בם אמה. שהן פנויין, כאשר שנינו מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה כו'. ירושלמי אמ' ר' יוסי מתניתא אמרה כן, וראשיהן כפופין על גבי המזבח.

א) עי' בר"ח פסחים דף נ"ג ע"ב ובערוך השלם בסוף ערך אבי'.

ב) נראה דצ"ל הך קלניא שם אותו מקום הי' ותנא דידן וכו'.

ג) אולי צ"ל פי' ניחות היו נוטות כמו גחונות וכו' ועי' בערוך ערך גחן.

ד) אולי צ"ל עשר אמות עד למעלה מן הקרנות והערבה הי' בה אמה יותר להתגח ע"ג וכו'.